

□ *“Naxçıvan ulu tarixi keçmiş olan, qədim azərbaycanlıların yaşadığı bir ərazidir. Mən bu qədim tarixin bütünlüklə öyrəniləcəyinə və əsl həqiqətin öz yerini tapacağına tamamilə inanıram”. Ulu öndər Heydər Əliyevin AMEA Naxçıvan Bölməsinin açılışında iştirak edərək nitqində xüsusi olaraq vurğuladığı bu fikirlər bütövlükdə tarix elminin və naxçıvanşünaslığın qarşısında duran başlıca prioritet istiqaməti müəyyənləşdirirdi. Ümummilli lider bu müdrik fikrində həm də əsl həqiqətin yerini tapacağından bəhs edirdi. Ulu öndərin yerini tapmasını gözəldiyi əsl həqiqət nə idi?*

Antik Roma müəllifi Pliniy Sesiliy Sekund tarix barədə yazırdı: “Tarix əsl həqiqətlərin unudulması üçün yazılmışdır”. Tarixin ən böyük həqiqəti isə insan oğlunuşanlı bir keçmişinin var olduğuna inandırmaqdır. Bu, xalqlar üçün də keçərlidir. O millətlər xoşbəxtdir ki, onlar öz tarixləri, tarixi şəxsiyyətləri ilə qürur duymağı bacarırlar. Bu, millətin özünəinamının formalaşması

üçün ən böyük şərtidir. Heç də təsadüfi deyildir ki, böyük imperiyalar işğal etmək istədikləri ölkələrin öncə tarixini, ideologiyasını və bununla da, özünəinamını hədəf alırlar. Xalqın özünəinam hissini sındırmaq üçün öncə ona öz tarixinə sayğısızlıq hissini aşılamaq lazımdır. Və yaxud da əksinə, bir xalqda özünəinam hissini formalaşdırmaq üçün öncə ona tarixinə hörmətlə yanaşmağı öyrətmək lazımdır.

Keçmişlə gələcək arasında...

Bu fikirlərin işığında bir daha sovetlər dönməni xatırlamağa məcburuq: Azərbaycanın sovetləşdirildiyi ilk dövrlərdə milli ziyalıların repressiyalarını, tarixi-mədəni və tarixi-dini abidələrimizin keçmişin qalıqları adı altında məhvini və tarixi keçmişimizə inamımızın azaldılması üçün, guya, azərbaycanlıların aborigen olmadığını özündə ehtiva edən saxta tarix konsepsiyasını, XX əsrin 60-cı illərinin sonlarından başlayaraq isə hansısa görünməz bir qüvvə SSRİ-nin siyasi fikir mərkəzlərinin diktəsi altında yazılmış bu saxta tarix konsepsiyasının qarşısını almağa çalışırdı. Bunu “sovet repressiya məşini”nin əzici gücünün boşluqlarından yararlanaraq mədəni inkişaf adı altında etdirir, ənənəvi saxta tarix konsepsiyası

TARIX: dününün bu günə yadigarı, bu günün dünənə baxışı

dılar. Saxta iddialar əsl həqiqətin yerində ayaq açıb yeriməyə çalışdı. Ümummilli lider Heydər Əliyevin Naxçıvanın tarixinin bütünlüklə öyrənilməsindən sonra əsl həqiqətin yerini tapacağına inamını ifadə etməsi də məhz bununla bağlı idi. Təsədüfi deyildir ki, ulu öndərin Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin sədri kimi fəaliyyət göstərdiyi dövəmdə Naxçıvan obyektiv və milli alimlərə qucaq

Əsl həqiqətə doğru...

2002-ci il Naxçıvan tarixi üçün, ümumilikdə, Naxçıvan elmi üçün çox ciddi əhəmiyyətə malik daha bir hadisə ilə yadda qaldı. Ulu öndər Heydər Əliyevin 7 avqust 2002-ci il tarixli sərəncamı ilə Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Naxçıvan Bölməsi yaradıldı. Bölmənin açılışında ümummilli lider Heydər Əliyev Naxçıvanın ulu tarixinin tədqiqi ilə

açmaqla bu saxta iddiaların qarşısını almağa çalışıb. 1992-1995-ci illərdə Naxçıvanın bir qrup arxeoloji abidələri haqqında tədqiqatların toplu halında nəşr etdirilməsi də məhz bu işin tərkib hissəsi idi.

Yeni konseptual baxış

Ümumilikdə, ən yeni tariximizə nəzər salanda biz Naxçıvan tarixinə yeni konseptual yanaşmanın əsasını 1996-cı ildə “Uluslararası qaynaqlarda Naxçıvan” beynəlxalq simpoziumundan sonra qoyulduğunun şahidi oluruq. Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin sədri Vasif Təlibov simpoziumdakı çıxışında demişdir: “Bütün bunlar Naxçıvanın yeni istiqamətdə, yeni milli ruhda və gerçək mənbələr əsasında, milli mənafe əsas götürülməklə əsl tarixinin yazılmasını meydana çıxarmalıdır”. Məhz bu fikirlər təkcə Naxçıvan tarixinin öyrənilməsinə yox, həm də, ümumilikdə, Naxçıvanda tarixi keçmişimizə münasibətin necə olacağını müəyyənləşdirirdi.

Naxçıvan Muxtar Respublikasının 75, 80 və 85 illik yubileyi ilə əlaqədar ulu öndər Heydər Əliyev və ölkə Prezidenti İlham Əliyev tərəfindən imzalanmış sərəncamlar ulu yurdun tarixinin öyrənilməsinə yeni konseptual yanaşmanın hüquqi bazasını təmin edən sənədlər kimi tarixə düşdü. Muxtar respublikanın yubileyləri ilə əlaqədar keçirilən elmi konfranslarda Naxçıvan tarixinin mühüm dövrləri ilə bağlı yeni istiqamətlər müəyyənləşdirildi. Məsələn, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 4 fevral 1999-cu il tarixli fərmanının özü yeni bir istiqamətin – Naxçıvanın tarixi coğrafiyasının öyrənilməsinin zəruriliyini ortaya qoydu. Sərəncamın 2-ci bəndinə uyğun olaraq Naxçıvan tarixinin və mədəniyyətini tədqiq etmək üçün yaradılmış elmi qurumun qarşısına “Naxçıvanın tarixi coğrafiyası” adlı kitabın nəşri və “Naxçıvan tarixi” adlı xəritələr toplusunun hazırlanması vəzifə kimi qoyuldu. Bu qurumun fəaliyyəti nəticəsində “Naxçıvan Ensiklopediyası” qısa müddətdə hazırlandı və 2002-ci ildə nəşr edildi.

əsl həqiqətin öz yerini tapacağını vurğuladı. AMEA Naxçıvan Bölməsinin yaradılması Naxçıvanın tarixi ilə bağlı tədqiqat işlərinin aparılmasını və yeni tarixçi kadrların hazırlanması prosesini sürətləndirdi.

“Naxçıvan: Tarixi gerçəklik, müasir durum, inkişaf perspektivləri”, “Nuh Peyğəmbər, dünya tufanı və Naxçıvan”, “Naxçıvan: İlk yaşayış və şəhərsalma yeri kimi”, “Naxçıvan: İlk şəhər və Duzdağ” və başqa mövzularda onlarca simpozium və elmi konfransların təşkili və keçirilməsi təkcə əldə olunmuş elmi nəticələrin müzakirəsinə yox, həm də dünyanın müxtəlif ölkələrinin elm nəhənglərinin diqqətinin Naxçıvana yönəldilməsinə xidmət edirdi. Heç də təsadüfi deyildir ki, son 20 il ərzində biz ABŞ, Fransa, Rusiya, Türkiyə kimi ölkələrin tanınmış elm adamlarının qələmindən Naxçıvanla bağlı həqiqətləri ortaya qoyan çox ciddi tədqiqat əsərlərinin – monoqrafiya və məqalələrin nəşrinin şahidi olmuşuq. 2006-cı ildən başlayaraq Naxçıvan ərazisində məhz Naxçıvan arxeoloqlarının rəhbərliyi ilə Azərbaycan – Fransa, Azərbaycan – ABŞ birgə arxeoloji ekspedisiyalarının aparılmasının özü burada tarixə, tarix elminə göstərilən yüksək diqqət və qayğının ifadəsi, elmin beynəlxalq aləmdəki yerinin göstəricisidir.

Tarix onun şahidlərinin dili ilə

Naxçıvan tarixinə yeni münasibət təkcə tarixi əsərlərin yazılması işi ilə yekunlaşmır. Bu, işin, sadəcə, bir tərəfidir. Tariximizin canlı şahidləri olan abidələrimizin bərpası istiqamətində 1996-cı ildən bu günə qədər görülməli nəhəng işlər tariximizin tədqiqi ilə yanaşı, təbliğini də reallaşdırdı. Çünki Naxçıvan ərazisində mövcud olan Azərbaycan xalqının yaratdığı maddi-mədəniyyət inciləri – tarixi abidələr qədim diyarımıza əsassız iddialar irəli sürənlərə qarşı ən layiqli cavab, dünya elm aləmi üçün isə ən əsaslı sübutdur. Naxçıvan Muxtar Respublikası ərazisindəki tarix və mədəniyyət abidələrinin qorunması və pasportlaşdırılması,

Naxçıvanda “Dədə Qorqud” meydanının salınması, Nuh Peyğəmbərin məzarüstü türbəsinin bərpa edilməsi, Möminə xatın və Qarabağlar məzarlıq komplekslərinin konservasiyası, “Gəmiqaya” Tarix-Bədii Qoruğu və muzeyinin yaradılması, Əshabi-Kəhf, İmamzadə, buzxana abidələrinin, Came məscidinin, Zaviyə mədrəsəsinin, Yusif Küseyiroğlu türbəsinin, Xan sarayının, Naxçıvanqalının, Culfada Xanagah Abidə Kompleksinin, Əlinca qalasının, Güllüstan abidəsinin əsaslı bərpası, tarixi maddi-mədəniyyət nümunələrimizi, xüsusən, qoç heykəllərini qorumaq və bu nadir nümunələri öyrənmək və təbliğ etmək məqsədilə Açıq Səma Altında Muzeyin yaradılması və bir yazıya sığışmayacaq qədər görülməli digər işlər məhz yuxarıda sadaladığımız amallara xidmət edir. Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisi sədrinin 6 dekabr 2005-ci ildə imzaladığı “Naxçıvan Muxtar Respublikası ərazisindəki tarix və mədəniyyət abidələrinin qorunması və pasportlaşdırılması işinin təşkili haqqında” sərəncamından irəli gələn vəzifələrin yerinə yetirilməsi ilə əlaqədar haqqında pasport qeydiyyat kartları hazırlanmış abidələrin sayı 1200-dən artıqdır. 3700 metr yüksəklikdə yerləşən “Gəmiqaya” muzeyi dünyada olan muzeylər sırasında ən yüksəkdə yerləşən muzeylərdən biri və bəlkə də birincisidir.

Tariximizə yeni yanaşmanın fundamental ifadəsi

1996-cı ildən ötən illər ərzində elmə, tariximizin öyrənilməsinə, tarixçilərə göstərilən yüksək dövlət qayğısının məntiqi nəticəsi olmalı idi. Bu illər ərzində yazılan, hazırlanan yüzlərlə kitab, monoqrafiya və məqalələrin hər biri Naxçıvanın tarixinə yeni yanaşmanın müxtəlif konturlarını, cizgilərini müəyyənləşdirirdi. Və təbii ki, tariximizə yeni yanaşmanın fundamental əsaslarını ifadə edən əsərlər meydana çıxmalı idi. Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisi sədrinin 6 avqust 2012-ci il tarixli “Naxçıvan tarixi” çoxcildliyinin hazırlanması və nəşr olunması barədə” sərəncamı məhz belə

bir əsərin meydana çıxma zamanının yetiyyətinin göstəricisi oldu. 2013-2015-ci illər ərzində üçcildlik “Naxçıvan tarixi” yüksək səviyyədə hazırlanaraq nəfis tərtibatda nəşr edildi və bu əsər tariximizə yeni yanaşmanın fundamental ifadəsi oldu. Lakin bu, son deyil, yeni bir başlanğıcdır. Bu günə qədərki tədqiqatlar tariximizin yeni yanaşma ilə

tarixi ilə bağlı yazılmış fundamental tədqiqatların nəinki elm və ali təhsil müəssisələrinə, hətta muxtar respublikada fəaliyyət göstərən ən ucqar dağ kəndlərinin məktəblərinə də çatdırılması bu tarixi gələcək nəsillərə öyrətmək üçündür.

Belə bir müdrik kəlam var: “Tarixini bilməyənlərin coğrafi-

ümumi mənzərəsinin formalaşmasına xidmət edirdisə, indi artıq tariximizin ayrı-ayrı nüanslarının istiqamətlərinin öyrənilməsi zamanın tələbidir.

Tarix yaradanlar, tarix yazanlar və tarixi öyrədənler...

Bəli, elə o dediyimiz zamanın bütün dövrlərində biz bir millət olaraq əməllərimizlə tarix yaratmışıq. Babalarımız qəhrəmanlıqları ilə tarix yaradanda sonradan bu qəhrəmanlıq tarixinə sahib çıxan qonşular həmin tarixi təhrih edərək özlərinə sərf edən formada yazmaqla məşğul idilər. Son 20 il ərzində isə Naxçıvanda həm tarix yaradılıb, həm də tarix yazılıb. Lakin iş bununla da bitməyib. Yaşadılan və yazılan tarixi həm də gələcək nəsillərə ötürmək bir vəzifə kimi qarşıda durur. Və Naxçıvanda ali məktəb tələbələrinin, orta məktəb şagirdlərinin, müxtəlif dövlət qurumlarının, idarə və müəssisələrin əməkdaşlarının tariximizin saxlanacağı yeri olan muzeyləri ziyarətlərinin təşkili, son illər ərzində Naxçıvanın

tarixi ilə bağlı yazılmış fundamental tədqiqatların nəinki elm və ali təhsil müəssisələrinə, hətta muxtar respublikada fəaliyyət göstərən ən ucqar dağ kəndlərinin məktəblərinə də çatdırılması bu tarixi gələcək nəsillərə öyrətmək üçündür.

Və ən nəhayət... Bu gün heyranlıqla Naxçıvanın inkişafından danışan, yazan hər kəsi əmin edə bilərik. 1996-cı ildə tarixə münasibəti dəyişən tarixi münasibət olmasaydı, bu gün hər kəs naxçıvanlıların Vətənə və torpağa bağlılıqlarından, məhdud şərtlər altında Naxçıvan intibahının gerçəkləşdirilməsindən bəhs edə bilməyəcəkdik. Çünki bu intibahı gerçəkləşdirmək üçün tarixinə, keçmişinə, özünə inam olmayacaqdı.

Elnur KƏLBİZADƏ,
“Şərq qapısı” qəzetinin
əməkdaşı